

Wituch, Tomasz

"La questione agraria in Polonia (1918-1939)", Modestino Carbone, Napoli 1976 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 68/3, 624-625

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Modestino Carbone, *La questione agraria in Polonia (1918—1939)*, Saggi. Collana diretta da Luigi de Rosa t. IV, Giannini, Napoli 1976, s. 296.

Praca młodego historyka włoskiego należy do bardzo nielicznej grupy opracowań pojawiających się w historiografii zachodnioeuropejskiej, a traktujących o wybranych zagadnieniach historii Polski. Zdarzają się ogólne zarysy dziejów Polski, tłumaczenia — natomiast monografie należą w dorobku historyków zachodnich raczej do rzadkości. W ogromnym dorobku historiografii włoskiej nie ma do dziś żadnego opracowania przedstawiającego, choćby w zarysie, dzieje Polski, a do zupełnych rzadkości należą prace poświęcone sprawom polskim. Na tym tle książka Carbone zasługuje na baczną uwagę nie tylko jako niezwykle zjawisko w historiografii włoskiej.

Wychodzi ona od słusznej obserwacji, iż w dziejach państw wschodnioeuropejskich w XX w. sprawy agrarne decydowały o rozwoju ekonomicznym, społecznym i politycznym. Traktuje on kwestię agrarną w międzywojennej Polsce jako typowy przykład trudności, przed jakimi wtedy stały wszystkie europejskie kraje słabiej rozwinięte. Prawdziwym jednak motywem, który sprawił, iż zainteresowania włoskiego historyka skoncentrowały się właśnie na Polsce była odmienność polskiego modelu w ramach ustroju socjalistycznego, tj. fakt, iż w Polsce, jako jedynym kraju obozu socjalistycznego, wieś nie uległa kolektywizacji. Niezależnie od ogólniejszych skutków tej odmienności, trudno nie zauważyć, iż jest ona jedynie w minimalnym stopniu związana z międzywojennymi losami kwestii agrarnej w Polsce. To wstępne zastrzeżenie w niczym nie wpływa na ocenę samej książki.

Wyjaśnienia wymaga sam przedmiot badań autora. Pod pojęciem kwestii agrarnej rozumie on wszystkie problemy, które stawiała przed państwem i społeczeństwem polskim polityka rolna w dwudziestoleciu międzywojennym. Osią pracy w takim ujęciu stała się reforma rolna, czy też w ogóle wszelkie próby zmiany struktury rolnej i uzdrowienia tej najważniejszej gałęzi gospodarki Polski. Parcelacja, zalecana przez kolejne wersje sejmowych uchwał o reformie rolnej i przez większość ekonomistów jako jedyny sposób wyrwania wsi z zakłętego kręgu przedludnienia i zacofania, jest głównym wątkiem wykładu Carbone.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Reforma rolna z 1920 r.”, autor dał obszerny zarys polskiej struktury rolnej oraz zmian, jakie przyniosły reformy dziewiętnastowieczne. Następnie przedstawione zostały okoliczności uchwalenia reformy rolnej w 1920 r. W rozdziale II (1921—1925) autor analizuje wpływ inflacji na politykę rolną odradzającego się państwa, wysiłki mające na celu realizację reformy oraz opozycję wobec niej, a wreszcie reformę z 1925 r. Rozdział III omawia losy kwestii agrarnej między zamachem majowym a początkiem wielkiego kryzysu gospodarczego. Silnie podkreśla postępy parcelacji w tym okresie, jak również fakt, iż rządy polskie forsowały parcelację na kresach wschodnich i zachodnich, gdzie starano się przy tej okazji wzmocnić element polski. Rozdział następny poświęcony jest analizie skutków kryzysu gospodarczego w latach 1929—1932. Kończy się omówieniem ustawy z 1932 r., którą autor ocenia jako definitywną modyfikację ustawy z 1925 r. w interesie wielkich posiadaczy ziemskich. Ostatni, bardzo obszerny, rozdział zawiera omówienie wysiłków ostatnich rządów polskich przed 1939 r. w celu polepszenia struktury rolnej. Autorowi udało się tu powiązać kwestię agrarną z całością polityki gospodarczej w ostatnich latach II Rzeczypospolitej, zwłaszcza z gwałtownym zaangażowaniem finansowym państwa w industrializację. Przekonywająco brzmi opinia autora, iż w tym ostatnim okresie, mimo powstania lepszych warunków dla realizacji polityki zmian w rolnictwie, postępy w tym kierunku zostały przyhamowane przez narzucającą się konieczność skoncentrowania wszystkich środków finansowych państwa na wzmac-

nianiu potencjału obronnego. Uderza brak jakiegokolwiek podsumowania tak obszernej pracy. Książkę zamyka bibliografia i rozbudowane indeksy.

Carbone oparł swą pracę na dwóch rodzajach źródeł: aktach normatywnych z lat 1919—1939, oraz najróżniejszych publikacjach i wypowiedziach ekonomistów traktujących o kwestii agrarnej. Literatury tej, zwłaszcza polemicznej, wydano w dwudziestolecium sporo i autor wykorzystał najważniejsze pozycje. Uwzględnił też literaturę przedmiotu — nawiasem mówiąc, stosunkowo szczupłą w porównaniu z wagą problemu dla dziejów międzywojennej Polski. Zastanawia natomiast prawie całkowite pominięcie źródeł pozwalających badać dzieje kwestii agrarnej jako problemu politycznego. W bardzo nieznacznym stopniu uwzględniono też pamiętniki; nie korzystano z prasy.

Taki dobór źródeł znalazł odpowiednik w ujęciu tematu. Carbone referuje problem rolny w Polsce przede wszystkim jako problem gospodarczy. Wszystkie sprawy, które stanęły przed odrodzoną Polską w związku ze strukturą i poziomem rolnictwa są dla niego przede wszystkim węzłem zamykającym zakłętą krąg zacofania gospodarczego. A przecież kwestia agrarna w II Rzeczypospolitej była w nie mniejszym stopniu problemem społecznym i politycznym. Ujęcie sprawy jedynie w kategoriach gospodarczych wydaje się jednostronne. W sprawie tej mieli swe programy i poglądy wszyscy — od konserwatystów do komunistów. Tymczasem w recenzowanej książce nawet stanowisko ruchu ludowego zostało ledwie zaznaczone. Kwestia agrarna nie byłaby w rozgrywkach politycznych II Rzeczypospolitej jedynie instrumentem, jak to sugeruje Carbone, w którego interpretacji cała polityczna walka wokół tych spraw jest dalekim i trochę papierowym tłem. Autor inteligentnie analizuje motywacje ekonomiczne poszczególnych zwrotów w dziejach kwestii rolnej, bardzo klarownie referuje zagadnienia prawne, natomiast nie docenia czynników społecznych i politycznych. I tak po stwierdzeniu z s. 38 n. sugerującym, iż presja ruchu chłopskiego nie miała większego wpływu na decyzje w sprawie reformy, niezrozumiały jest silnie podkreślany przez autora pośpiech (s. 65), z jakim uchwalono reformę w Sejmie w lipcu 1920 r. Odnosi się wrażenie, iż najbliższe autorowi jest stanowisko Wł. Grabskiego (s. 223), który w 1937 r. stwierdza, iż na tworzenie dużych gospodarstw chłopskich jest w Polsce albo za późno, albo za wcześnie. Za późno, bo wieś jest już za bardzo przeludniona; za wcześnie, bo przemysł i urbanizacja nie poczyniły jeszcze wystarczających postępów. Charakterystyczne w tym stanowisku jest abstrahowanie od czynników społecznych i politycznych. I może dlatego właśnie Carbone nie umiał znaleźć ogólnej konkluzji, która by zamykała jego książkę. Bo istotnie, w kategoriach czysto ekonomicznych i normatywnych rozwiązanie kwestii agrarnej w Polsce, w czasie tamtych krótkich dwudziestu lat nie było możliwe.

Tomasz Wituch